

Slovenčina pod „palbou“ anglicizmov?

„*We speak in order to be heard and need to be heard in order to be understood.*“¹

Jacobson & Waugh

Slovenčina z hľadiska pôvodu slov disponuje množstvom **bohemizmov** (díky, prúser); **hungarizmov** (beťár, d'engľavý, banovať, kynožiť); výrazov z **rumunčiny** (valach, bryndza); **rusizmov** (bohater, vesna); **germanizmov** (šacovať, šuster, just, frajer, mordovať, fruštík, ratovať, pigľajz, krám, fušer); **galicizmov** (pasáž, garáž), **italizmov** (banka, tenor, pianissimo), slov **gréckeho** a **latinského pôvodu** (problém, aspekt, trend, fakt, kvantita, kvalita, moment, produkovať, špeciálny, analýza, problém), biblických a cirkevných termínov gréckeho alebo latinského pôvodu (oltár, kresťan, diabol, biskup).

Slovenčina dnes NEMÁ anglicizmy a tvrdí opak, znamená nebyť si vedomý rozsahu pojmu označujúceho anglicizmus. V názve príspevku sme zámerne uviedli úvodzovky, pretože sa nazdávame, že anglicizmov je v súčasnej slovenčine veľmi MÁLO. Dávno zinternacionalizovali, zmedzinárodnili a toto tvrdenie sme pripravení v našom príspevku dokázať.

- *Ahoj. Aký bol víkend?*

- *Fajn. Nič zvláštne. A ty (sa máš) ako?*

- *Všetko (je) o.k.*

Bežný dialóg a predsa: zarytému puristovi a ochrancovi slovenského jazyka všeličo udrie do očí aj do uší a začne biť na poplach „*pomoc, anglicizmy zo zálohy zákerne napadli úbohú nič netušiacu slovenčinu!*“ Ale nie je tomu tak. Po prvé, slovenčina nie je nepripravená a po druhé, vôbec nie je úbohá. Vyrástla na sebavedomý jazyk a nepotrebuje sa paranoicky triasť a „uhýnať“ pred „cudzími“ vplyvmi „nepriateľských“ všetko pohlcujúcich jazykov. Naopak, už dávno sa naučila vyrovnáť s prílivom neslovenských (a neslovanských) pojmov – obľúbila si ich a spriatelila sa s nimi, dokonca sa nimi rada pýši ako vzácnym šperkom, aby ukázala, že nemá dôvod báť sa ich, keď jej tak pristanú. Niektoré síce zapudila a našla si vlastné slovenské pomenovanie; niektoré zmodifikovala, pretvorila, prispôsobila na svoj obraz a vystavuje na obdiv svoju obratnosť nakladať s nimi podľa potreby a pohotovosť reagovať na nové jazykové aj mimojazykové stimuly, ktoré na ňu užívateľ jazyka kladie. Iné pojmy prevzala „se všim všudy“, ale nie preto, že by ich nevedela ďalej spracovať. Len si triezvo uvedomuje, že suverénne a dobré netreba meniť, ak vyhovuje potrebám používateľa jazyka.

Takto to však funguje v mnohých iných jazykoch, pretože sa jedná o prirodzený proces globalizácie jazykových prvkov, nejedná sa však o globalizáciu jazykov ako takých, pretože ich celistvosť ostáva neporušená. Nehrozí, že by tzv. malé jazyky, medzi ktoré patrí aj slovenčina, zanikli. Žijeme v multilingválnej viac ako tristomiliónovej Európe a skôr alebo neskôr sa občania EÚ budú musieť prispôbiť tlaku nevyhnutnosti ovládať minimálne dva alebo tri jazyky členských krajín. Znamená to vari, že znalosť tzv. veľkých jazykov bude znamenať smrť malých? Rozhodne nie, práve naopak, znalosť viacerých jazykov pravdepodobne ešte spružní malé jazyky, ktoré nezaniknú, kým nezaniknú ich používatelia.

¹ „Hovoríme preto, aby nám načúvali a chceme aby nás počúvali s cieľom porozumieť, čo vravíme.“

Vráťme sa k úvodnému dialógu a porátajme všetky anglicizmy, ktoré vieme nájsť. Pozorný čitateľ pravdepodobne naráta tri – *víkend*, *fajn* a *o.k.* Samozrejmy pozdrav *ahoj* by vzal do úvahy málokto, pritom český etymologický slovník z druhej polovice 60. rokov 20. storočia uvádza, že *ahoj* pochádza z anglického námornického pozdravu *ahoy!*, ktorým námorníci volali na pozdrav lodi plávajúcej okolo. Je náhoda, že sa fonetická podoba slova prelína so slovenčinou?

Nemôžeme s určitosťou tvrdiť, že všetky anglicizmy uvedené v dialógu nie sú internacionalizmy. Ich modifikovné podoby objavíme rovnako v nemčine ako vo francúzštine alebo španielčine, maďarčine či v ruštine. Posledný z uvedených jazykov je klasický učebnicový príklad veľkej špongie nasávajúcej anglicizmy a tu naozaj už môže (musí) byť reč o „čistokrvných“ anglicizmoch, ktoré v iných jazykoch nenájde (napr. *najtirovať*² z angl. *night*, *lajfirovať*³ z angl. *life*). Slovenčina si priviezla z globálneho sveta, ktorého je sama súčasťou len najpotrebnejšie anglicizmy-internationalizmy, aby mohla suverénne obstať v konkurencii asertívnych európskych jazykov. Ruština je v tomto ohľade oveľa vynachádzavejšia a smädnejšia po anglických pojmoch a zdá sa, že sa ich nedokáže celkom nasýtiť, neprejedli sa jej.

Anglicizmus ako prevzaté slovo

Anglicizmus bol donedávna považovaný za slovo prevzaté s anglického jazyka. Nič menej a nič viac. Anglicizmy sú dnes v podstate globalizmy, pretože ako sa v minulosti slovná zásoba obohacovala o latinizmy (napr. konfesionalizmy) alebo galicizmy (diplomacia, móda, etiketa a pod.), v súčasnosti dochádza k westernizácii slovnej zásoby najmä v dôsledku demokratizácie bývalého Ostbloku, ktorého občania sa hlásia k hodnotám a spôsobu života západnej civilizácie. Z jedného jazyka (angličtiny) dnes ostatné jazyky preberajú značnú časť lexiky týkajúcu sa všetkých sfér spoločenského života – prakticky niet oblasti, do ktorej by anglická lexika neprenikla:

- politika (líder, boss, establišment, míting, think-tank, summit, road map, slogan, politická korektnosť)
- ekonomika a finančníctvo (budget, marketing, manažment, biznis, tender, holding, dumping)
- technika, najmä elektronika (kliknúť, SMS, computer, bit, DVD, CD-Rom, enter, hacker, spam⁴, know-how, surfovať na internete, webové stránky, blog⁵, on-line, off-line)
- kultúra (napr. zloženiny pomocou „show“/“šou“: talkshow, showbiz/nis, oneman show, showman; art-rock, grunge, mainstream, bestseller, VIP, celebrita, comeback, imidž)
- šport (tím, coach, coachovať⁶, draft)
- tínedžerská lexika (sorry, brandisti⁷, piercing, byť dead⁸, loser⁹, cool, feeling)
- medicína (AIDS, SARS, klon/ovanie, bodmod¹⁰)

² Ísť sa večer zabávať, žiť nočným životom.

³ „Žiť“, ísť sa zabaviť.

⁴ Nevyžiadaná pošta alebo správa (napr. e-mailová pošta).

⁵ Skrátený tvar od *weblog*, forma internetového on-line denníka, pre ktorý je charakteristický formát jedného stĺpca s často aktualizovaným chronologickým textom.

⁶ /kouč, koučovať/ - Tréner, trénovať.

⁷ Ľudia, ktorí nakupujú výlučne značkové oblečenie (brand – výrobná značka).

⁸ Byť na smrť unavený.

⁹ /lu:zer/ - Ten, kto stále prehráva (smoliar, babrák).

¹⁰ Body Modification.

- móda (outfit, byť in alebo out, dizajn)
- spoločnosť (outsider, bobo¹¹, boom, supervízovať, newspeak, investigatívna žurnalistika, sofistikované bezpečnostné zariadenie, voľba Miss, skin, spot, PhD., bodyguard, bojkot¹²) atď.

Je vôbec možné tento pojem¹³ exaktne vymedziť?

Podľa profesora Mistríka je to: „*jazykový prvok (slovo, výraz, syntaktická konštrukcia ap.) vypožičaný z angličtiny*“ (Encyklopédia jazykovedy str. 65, 1993). Nedefinuje však pojem „vypožičaný“, ktorý evokuje entitu, ktorá sa raz do pôvodného jazyka „vráti“ (mala by sa vrátiť, veď je len požičaná), čo ale Mistrík sám neguje, keď tvrdí, že „za anglicizmy sa pokladajú zdomácnené jazykové prvky, napríklad slová *škuner, vrak, box, klub, finiš, skeč, džem, komfort, smog* . . .“ (ibid.), čo naopak znamená, že slovenčina tieto výrazy rozhodne „vrátiť“ nemieni, pretože sama nemala (a doteraz nemá) vhodné či dostatočne výstižné „vlastné slovenské“ pomenovanie pre danú realiu a dnes už ani nemá zmysel toto pomenovanie hľadať. Slovo zdomácnelo natoľko, že ho používateľ jazyka nepovažuje za cudzie ani rušivé. Anglicizmy, ktoré už nepovažujeme za neslovenské, pretože zdomácnili, slovenčina prevzala v 19. storočí alebo v prvej polovici 20. storočia, a tak mal používateľ jazyka dostatok času niekoľkých generácií „prisvojiť“ si pojmy ako *dres, ofsajd, futbal* a pod. Komu by dnes prekážal anglický pôvod slov *hokej, puk* alebo *tenis*?

A predsa! Nielen v druhej polovici dvadsiateho storočia, ale v podstate počas celého dvadsiateho storočia, i keď v 90. rokoch intenzívnejšie, preberá a prijíma za svoje slovenčina bez problémov a predsudkov pojmy ako *spam, hacker*, a pod. a vôbec sa netrápi faktom, že mnohé anglicizmy sa do jazyka dostávajú cez sporstredkujúci jazyk ako napríklad bežne používané *o.k.*, ktoré je abreviáciou gréckej frázy *olá kalá* (= v poriadku, dobre).

Internacionalizmy/globalizmy

Profesor Mistrík rovnako sformuloval pred pár rokmi všeobecne platný názor, že (1989, str. 90) „*internacionalizácia je proces, ktorý v dorozumievaní ide proti expresívnosti*“¹⁴ a priznávame, že v podstate mal pravdu. Slová ako *džez, tím, dres, tenis, magazín, banka, pomaranč, babán, balkón, detail, analýza* sú všetko slová z rôznych kútov Európy. Rozdiel medzi preberanými slovami dnes a v minulosti je však značný: kým v minulosti sme preberali slová jednotlivito (z jedného jazyka do jediného cieľového jazyka), v súčasnosti slovenčina preberá internacionalizmy (globalizmy), teda pojmy, ktoré preberajú aj iné jazyky. Súhlasiť nemožno s faktom, že slovenčina preberá slová, ktoré majú tendenciu správať sa ako nociónálne. Pri slovách z angličtiny to platí dvojnásobne, pretože pri slovách neutrálnych v angličtine (*sorry, fine, okey, weekend* a podobne) dochádza počas transferu do slovenčiny k výraznému expresívnemu zafarbeniu. *High-tech termíny*¹⁵ si však ponechávajú svoju nociónálnosť s cieľom zachovať si vysokú formu odbornosti a exaktného vyjadrovania.

Slovo, význam slova a slovenská slovná zásoba

Podľa profesora Mistríka (1993, str. 408) pod slovom rozumieme „*základnú formálnu a významovú jednotku jazyka, ktorá je voľne premiestniteľná, má primárnu pomenúvaciu*

¹¹ Generácia tzv. bobov (bohémka buržoázia).

¹² Odmietanie výrobkov – pomenovanie odvodené od írskoho veľkostatkára J. Boycotta, proti ktorému sa takto po prvý raz postupovalo.

¹³ Anglicizmus.

¹⁴ V podstate hovorí o zachovaní si pevného štylistického charakteru v každom jazyku, do ktorého boli internacionalizmy prevzaté, t.j. zachovávajú si pôvodné štylistické zafarbenie vo všetkých nových jazykových prostrediach.

¹⁵ Máme na mysli pojmy z oblasti výpočtovej techniky (internet, PC, DVD) a ekonomické výrazy (budget, dumping a pod.)

a označovaciu funkciu, ako aj rozličné syntaktické funkcie“. Z hľadiska významu je slovo znakom slúžiacim na realizáciu istej semémy a teda ustálenou formou vyjadruje ustálený význam. Dovolíme si tvrdiť, že spomedzi jazykových funkcií najdôležitejšou je komunikatívna umožňujúca vzájomné dorozumievanie medzi ľuďmi. Ak má byť správa zrozumiteľná, hovoriaci musí použiť také slová, ktorým počúvajúcí rozumie, t.j. dokáže ich význam úspešne dekódovať.

Domnievame sa, že je chybou zaoberať sa len pôvodom slov s cieľom deliť ich na domáce a prevzaté. Dôležitejšie je, aké funkcie plnia v komunikácii a k akým jazykovým zmenám dochádza počas transferu pojmu do cieľového jazyka. Treba upozorniť, že to nie je fascinácia alebo iný druh modlárstva k niečomu inému, cudziemu, lepšiemu. Užívateľ jazyka často intuitívne vyberie z možných slov to, ktoré jemu najviac v danej chvíli a situácii vyhovuje a to z rôznych dôvodov.

Preberanie slov z iných jazykov, v tomto prípade z angličtiny, sa výrazným spôsobom podieľa na rozširovaní slovnej zásoby. Podľa Dokulila (1986) sa slovná zásoba obohacuje pomocou týchto slovotvorných postupov:

- 1) **Slová medzinárodného charakteru**¹⁶ (globalizácia, chat, boss, public relations, personal computer, rap/per, hacker, film, outsider,...)
- 2) **Preberanie už hotového pomenovania z cudzieho jazyka**¹⁷ (chat/tovať, fajn, webová stránka, tenis, skúter, fér, klub, ranč, farma, super, šok, monitor/-ing,-ovanie, líder/-ka,-stvo, boss, hardvér, softvér, manažér, establishment, talk-, oneman-/šou, rap/per, film, outsider, byť „in“ alebo „out“, SMS-ka, SARS, AIDS, e-mail, golf, HIV, NHL, VIP, eurospeak, newspeak, mainstream, underground, sorry, spam, o.k.) pričom slovo sa musí aklimatizovať fonologicky, musí byť morfológicky formované a formovateľné, musí byť samozrejme zaradené k príslušnému slovnému druhu. Podčiarknuté výrazy sa môžu nachádzať medzi internacionalizmami v bode 1)¹⁸, pretože sa prelínajú a to z jednoduchého dôvodu: sú zároveň anglicizmami aj internacionalizmami. V slovenčine sa ostupne udomácňujú a „zvykajú si“ na fonetickú a morfológickú štruktúru slovečiny (v mnohých prípadoch si „zvyká“ slovenčina). V podstate pojmy anglicizmus a internacionalizmus splyvajú v unifikované označenie globalizmus. Väčšina slov je štylisticky bezpríznačková, neutrálna, nociónálna, ale slová, ktoré používajú temer výlučne tínedžeri, sú často expresívne podfarbené.
- 3) **Kalk (doslovný preklad)** ako napr. mrakodrap (skyscraper), počítačová sieť (computer network).
- 4) **Sémantické tvorenie slov** keď nedochádza k vzniku nového pomenovania, len sa rozšíri rozsah počtu významov už existujúceho slova, respektíve pomenovania, napr. anglistami nedávno objavené slovo gréckeho pôvodu *sofistikovaný* (dnes zažíva renesanciu najmä v žurnalistike) by zme vlastne mohli zaradiť do kategórie 2), ale pretože bolo v slovenčine známejšie, len dočasne „zabudnuté“, oprášilo sa od pavučín a nánosov a v sémanticky zľahka zmutovanej verzii sa používa predovšetkým v spojeniach typu sofistické teórie/vírusy/zbraňové systémy alebo sofistické reč/regulácia (prakticky čohokoľvek) – z uvedených príkladov môžeme povedať, že súčasný význam slova *sofistikovaný* môžeme definovať ako *inteligentný, rozumný, bystrý, múdry, racionálny, kultivovaný, prešívaný, prešibaný, ťažko „oklamateľný“ (systém), ťažko odhaliteľný (o zbraniach), dômyselne skonštruovaný*; pričom termínom *sofistika* sa v starom Grécku označoval:

¹⁶ Zamerali sme sa len na súčasné internacionalizmy pochádzajúce práve z anglického jazyka.

¹⁷ V tomto prípade máme na mysli anglický jazyk.

¹⁸ Kvôli prehľadnosti uvádzané len v bode 2).

- a) *spôsob myslenia, učenia a metódy starogréckych filozofov-sofistov*
- b) *úmyselné uplatňovanie, používanie klamných dôkazov, sofizmov*
- c) *slovné hračky vedúce k omylom.*

Z uvedeného vyplýva, že výraz *sofistikovaný* si obliekol nový šat diapazónu významov.

- 5) **Tvorenie viacslovných pomenovaní** (vysoká škola)
- 6) **Derivácia** pomocou prefixácie, sufixácie a spôsobom prefixálne sufixálnym
- 7) **Kompozícia (zložené pomenovania)** napr. ostrostrelec.
- 8) **Konverzia**
- 9) **Mechanické krátenie slov**
- 10) **Nastavovanie slov** (zvýrazňovanie expresivity) napr. veľký – preveľký
- 11) **Skratkové slová** (NATO, NASA, OSN, OECD, USA, PC, PR, CD, DVD, DJ, SMS, SARS, AIDS, HIV, NHL, VIP)
- 12) **Univerbizácia** (triedna učiteľka - triedna)
- 13) **Mechanické napodobňovanie štruktúry určitého slova** – slová sa tvoria podľa určitej šablóny, napr. podľa slova sudca vzniklo pomocou sufixu slovo porotca.

Záver

Internacionalizmy, resp. globalizmy sa v posledných desaťročiach výrazne anglikanizovali, presnejšie, dochádza k ich amerikanizácii. Slovenčina nedisponuje anglicizmami ako ich poznáme z klasickej jazykovedy a možno ich považovať za **internacionalizmy** (alebo skôr **globalizmy**) anglosaského/anglického (germánskeho, latinského, rétorománskeho atď.) pôvodu, ktorý je často z pohľadu lingvistu irelevantný a etymológia slova slúži ako prostriedok, nie cieľ, k dopátraniu sa pravdy. **Funkcia** preb(er)aného slova v komunikácii a jeho **sémantická** (foneticko-fonologická, morfematická,...) **modifikácia**, ku ktorej došlo počas transferu do cieľového jazyka sú relevantné faktory hodné podrobnejšieho skúmania.

Charakteristickými črtami súčasných globalizmov anglosaského pôvodu sú: **progresivita** (aktuálnosť, pohotovosť), **dynamika** (rýchlosť a výstižnosť), **ekonomizácia** slovnej zásoby (monosylabizácia) a jasná **nocionálnosť** a odbornosť (computer network) alebo výrazné **expresívne zafarbenie** predovšetkým v študentskom slangu a jazyku mladých ľudí (napr. *sorry, fajn, shit* atď.).

Ani zďaleka sme nevyčerpali možnosti diskusie na tému „anglicizmy v slovenčine“ a z dôvodu nedostatku priestoru sme sa v príspevku zamerali len na lexikálne výpožičky a opomenuli sme syntaktické a iné štruktúry hodné podrobného skúmania.

Bibliografia

BUJALKA, Anton – BALÁŽ, Peter – RÝZKOVÁ, Anna. 2000. *Slovenský jazyk I*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2000. ISBN 80-223-1564-8

DOKULIL, Miloš a kol. 1986. *Mluvnice češtiny 1. Tvoření slov*. Praha : Academia, 1986.

HOLUB, Josef – LYER, Stanislav. 1968. *Stručný etymologický slovník jazyka českého*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1968. Bez ISBN

JACOBSON, Roman & WAUGH, Linda R. 1979. *The Sound Shape of Language*. Brighton : Harvester, 1979. In : *Language in Society*, Cambridge : Cambridge University Press, March 1997, Volume 26, No 1. ISSN 0047-4045

MISTRÍK, Jozef a Kol. autorov. 1993. *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava : Obzor, 1993, str. 65, 408. ISBN 80-215-0250-9

MISTRÍK, Jozef. 1989. *Štylistika*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989, str. 88-92, druhé vydanie. Bez ISBN

IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Zuzana. 1990. *Slovník cudzích slov*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990; Tretie, revidované vydanie. ISBN 80-08-00006-6

Summary

The article focuses on a number of recently taken English lexical items into the Slovak language and how this particular language deals with them. The English lexis penetrated into the all spheres of Slovak language (policy, culture, fashion, medicine, teenagers' speech, ...). Transfer from English is a splendid source of word formation with its prolific lexis having an enormous effect on the Slovak language.